

EDUARD HERCIGONJA
(Zagreb, 20. VIII. 1929.)

ZAGLEDAN U ISKON HRVATSKE RIJEČI

Uz 80. rođendan Eduarda Hercigonje

Stjepan Damjanović

(Odsjek za kroatistiku, Filozofski fakultet – Zagreb)

Eduard Hercigonja, jedan od najuglednijih hrvatskih filologa našega vremena, proslavio je 20. kolovoza 2009. osamdesetu godinu života, a 6. listopada iste godine na svečanoj sjednici Hrvatskoga sabora primio je Nagradu za životno djelo za područje humanističkih znanosti. Svatko tko poznaje zbivanja u hrvatskoj filologiji u zadnjih pola stoljeća lako će se složiti da je nagrada stigla u prave ruke jer su znanstveni prinosi Eduarda Hercigonje, njegov četiri desetljeća dug rad na Filozofskom fakultetu u Zagrebu i njegovo ukupno djelovanje u našoj znanosti, visokom školstvu i kulturi obogaćivali i obogatili svakoga tko je tom djelu i djelovanju pristupio s dobrohotnim zanimanjem. Dio svojih napora profesor je Hercigonja utkao i u časopis *Croatica*: bio je jedan od utemeljitelja našega časopisa, dugogodišnji član uredništva i autor vrlo zapaženih priloga. Puno je dakle raznovrsnih razloga da se u ovoj svečanoj prilici prisjetimo njegova životnoga puta i njegova djela.

ŽIVOTNI PUT

Eduard Hercigonja rođen je 20. kolovoza 1929. u Zagrebu. Osnovnu školu i realnu gimnaziju pohađao je u Sisku, a od 1948. do 1953. studirao je slavistiku na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. U svojstvu suplenta počeo je predavati na sisačkoj gimnaziji 1951/2., a 1957. izabran je za asistenta profesoru Josipu Hammu pri Katedri za staroslavenski jezik na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. God. 1961. prof. Hamm odlazi na Bečko sveučilište i asistent Hercigonja samostalno obavlja sve katedarske poslove. Doktorsku disertaciju *Glagoljaška neliturgijska književnost 15. stoljeća i Petrisov zbornik* obranio je 1970. Iste je godine izabran za docenta, 1974. za izvanrednoga, a 1977. za redovitoga profesora. Osim redovitih nastavničkih dužnosti obavljao je i druge: vodio je novoutemeljenu Katedru za slavenske pismene sustave na Odsjeku za informacijske znanosti, od 1976. do 1978. obnašao je dužnost prodekana za znanstveno – nastavna pitanja, od 1988. do 1990. zamjenik je pročelnika, a od 1990. do 1992. pročelnik Odsjeka za kroatistiku. Nekoliko je godina predavao staroslavenski jezik na fakultetima u Osijeku i Rijeci te pomogao utemeljenju katedara za staroslavenski jezik na tim fakultetima. S navršениh 40 godina službe, 1. siječnja 1993., otišao je u mirovinu.

God. 1977. izabran je za člana suradnika, 1986. za izvanrednog, a 1991. za redovitoga člana Jugoslavenske / Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti. Obavljao je brojne uredničke poslove u časopisima *Radovi Zavoda za slavensku filologiju*, *Croatica*, *Umjetnost riječi*, u edicijama *Istra kroz stoljeća* i *Povijest hrvatske književnosti* (Liber – Mladost), u izdanjima Leksikografskoga zavoda “Miroslav Krleža”, a u novije vrijeme osobito složene uredničke poslove odradio je u Akademijinoj ediciji *Hrvatska i Europa* kao zamjenik urednika prve i urednik druge knjige.

Sudjelovao je na brojnim znanstvenim skupovima filološkoga, posebice medievističkoga karaktera, često je bio u organizacijskom odboru ili mu predsjedao. U svojstvu predavača i voditelja tematskih blokova sudjelovao je u radu Zagrebačke slavističke škole i znatno pridonio njezinu uspješnom djelovanju.

Za svoju knjigu *Srednjovjekovna književnost* (1975) iz edicije *Povijest hrvatske književnosti* dobio je 1976. Nagradu “Božidar Adžija” i Nagradu grada Zagreba, a za knjigu *Nad iskonom hrvatske knjige* (1983) dobio je 1984. Nagradu “Vladimir Nazor”. Filozofski fakultet odlikovao ga je za 40-godišnji nastavni rad Poveljom Filozofskoga fakulteta 1994. godine. Prvi

je dobitnik (1995) Nagrade “Stjepan Ivšić” koju Hrvatsko filološko društvo i “Školska knjiga” dodjeljuju svake treće godine za iznimne prinose u istraživanju hrvatskoga jezika. Sveučilište “Josip Juraj Strossmayer” iz Osijeka izabralo ga je u počasno zvanje sveučilišnoga savjetnika “za njegov veliki znanstveni udio i doprinos području općeslavenske i hrvatske filologije, osobito u proučavanju književnosti i kulture hrvatskoga srednjovjekovlja, kao i zbog njegove znanstveno-nastavne pomoći u razvitku Sveučilišta”.

ZNANSTVENIK

Prihvatimo li podjelu koja znanstvenike dijeli na one koji idu utrim stazama i grade na uređenim gradilištima i na one koji probijaju nove putove, Hercigonja nesumnjivo pripada drugima. Kada se 1975. pojavila njegova *Srednjovjekovna književnost* u poznatoj Liberovoj *Povijesti hrvatske književnosti*, dogodilo se ono što se uistinu rijetko događa: i znanstvenici i kulturna javnost počeli su postupno, ali postojano mijenjati svoj stav o hrvatskom književnom srednjovjekovlju. Hercigonja je djela toga razdoblja opisao kao jedinstvenu stilsku formaciju, specifično i od renesanse jasno razgraničeno književno razdoblje. Za njega je povijest srednjovjekovne književnosti sinteza povijesnih, socioloških, jezično-stilskih, književnopovijesnih i poetoloških činjenica, podataka, analiza i prosudbi o oblicima i funkcijama onodobnih tekstova, i to kako u odnosu srednjovjekovnoga tako i u odnosu na današnjega primatelja (D. Fališevac). Prije pojave Hercigonjina djela najstarije razdoblje hrvatske književnosti u zasebnoj je knjizi obrađeno još 1867. kada je Jagić objavio *Staro doba*, prvu knjigu svoje *Historije književnosti naroda hrvatskoga i srpskoga*. I mada se Hercigonja prema svim prethodnicima uvijek odnosio s poštovanjem, i prema onima skromnijih dosega, Jagić je bio uzor i polazište. Ne, dakako, uzor u metodološkom smislu, nego u osjetljivosti za majstorstvo riječi drevnih, mahom anonimnih autora i u razumijevanju bitnih procesa hrvatske srednjovjekovne književnosti. Hercigonju s velikim Varaždincem povezuje nešto vrlo važno: obojica su prevladala ograničenja sebi suvremene filologije. Naime, dobri znalci hrvatske književne povijesti nisu se uvijek dovoljno dobro snalazili u jeziku srednjovjekovnih tekstova, a jezikoslovci nisu imali potrebnu osjetljivost za ljepotu izraza. Hercigonja je objedinio sve dotad iznjedrene relevantne spoznaje i ponudio nevjerojatno slojevit tekst o počecima naše književnosti. Važno je, međutim, istaknuti da za pisanje mnogih, često bitnih, poglavlja nije imao

nikakvih predradnji i mogao se osloniti samo na svoje vlastite analize. Doista je teško i pobrojati sve vrline te knjige: ponudila je prvu relevantnu periodizaciju utemeljenu na vlastitim spoznajama o jezičnim i repertoarnim promjenama, ponudila je razvedenu podjelu na vrste (klasifikaciju) koja je uvjerljivo demonstrirala funkcionalnu razvedenost najstarijega razdoblja hrvatske književnosti, vrlo je temeljito progovorio o situiranju starih tekstova u nama suvremenom trenutku, posve originalno opisao češko-hrvatske i rusko-hrvatske kulturne veze u srednjem vijeku i osvijetlio korpus tako da se srednjovjekovna tropismena književnost ukazala kao ravnopravan dio ukupnoga hrvatskoga književnoga stvaranja.

Hercigonja se nikada nije žurio s objavljivanjem tekstova. I prije i poslije ove knjige pisao je opsežne književnopovijesne i filološke studije i dio njih objavio u djelu *Nad iskonom hrvatske knjige* (1983) u velikoj mjeri proširene i dopunjene. Prvi dio te knjige zove se *Hrvatskoglagoljsko srednjovjekovlje* u književnoj historiografiji (str. 11–157) i u njemu je pokazao kako je književna historiografija gledala na našu srednjovjekovnu književnost i kako je, kojim ritmom, kakvim metodološkim aparatom, postavljala pitanja i rješavala probleme koji su se u tom proučavanju nametali. Kukuljević, Jagić, Fancev, Lozovina, Ivšić, Milčetić, Kombol, Štefanić, Hamm imaju svojih ozbiljnih zasluga (svaki, dakako, u drukčijoj mjeri), ali se jasno razabire da su spoznaje u našoj književnoj historiografiji sporo sazrijevale i da se predugo i prečesto nije činilo više od prikupljanja i registriranja gradiva te mehaničkih razvrstavanja u vremenskom slijedu. Drugi dio knjige zauzimaju rasprave u kojima se razmatra društveni i gospodarski okviri hrvatskoga glagoljaštva, metodologija proučavanja jezika i stila srednjovjekovnih autora te nekoliko rasprava usmjerenih posve jezikoslovno: o kajkavskim elementima u glagoljski tekstovima, o njihovoj grafiji te o sintaktičkim i stilističkim problemima. Sličnim se problemima bavio i u drugim radovima koji nisu ušli u ovu knjigu. Obrađivao je razne vidove čakavsko – kajkavsko – staroslavenskoga interferiranja interpretirajući to miješanje jezičnih elemenata iz različitih sustava kao svjestan pokušaj da se dođe do književnoga jezika koji bi bio prihvatljiv na što širem teritoriju. Sintaksu i stilistiku starih, posebice glagoljičnih, ali i drugih, tekstova opisivao je prije svih drugih. Stekao je ugled znanstvenika koji se podjednako dobro snalazi u književnopovijesnoj i povijesnojezičnoj problematici. To je bilo moguće stoga što je temeljitoj tradicionalnoj filološkoj naobrazbi dodao uvide u recentna književnoteorijska djela i što je pratio relevantna smjerenja u suvremenom jezikoslovlju.

Treća Hercigonjina knjiga *Tropismena i trojezična kultura hrvatskoga srednjovjekovlja* (1994¹, 2006²) opisuje hrvatsku srednjovjekovnu kulturu prateći i dio ostvaren latinskim jezikom i dio ostvaren slavenskim idiomima. U naslovu nema termina “književnost” jer autor prati porabu pisma i jezika kakvu ne možemo pokriti tim terminom, čak ni kad ga najšire tumačimo. Prvo je izdanje izašlo u Matičinoj Maloj znanstvenoj knjižnici. Narav edicije zahtijevala je vrlo sažet prikaz što je autora, poznatoga po dugim rečenicama slojevitoga značenja i po nastojanju da ništa relevantno ne ostane neizrečeno, bio velik izazov. Morao je izbjeći opširnije književnopovijesne i kulturološke analize, ali je ponudio knjigu kojom pokazuje da trojezičnost i tropismenost hrvatske srednjovjekovne kulture nije nikakav slučajni mehanički spoj pisma i jezika, nego da je takva pisana produkcija odsluk bitnih osobina hrvatske srednjovjekovne duhovnosti. Ta je kultura omeđena latinskim *Trpimirovim natpisom* (pol. IX. st., Rižinice) i glagoljičnim *Misalom po zakonu rimskoga dvora* (1483). U tom raznojezičnom i poligrafijskom okviru ima puno tekstova koji svjedoče o suživotu grafija i jezika i autor nam doista majstorski ukazuje na veze, kontekste, posebnosti. U njegovoj interpretaciji i ono što je na prvi pogled važna pojedinost samo filologu-eruditu postaje nosivom činjenicom koja će zainteresirati i manje ambicioznoga čitatelja.

Četvrta Hercigonjina knjiga *Na temeljima hrvatske književne kulture – mediévističke rasprave* (2004) demonstrira posve jasno njegovu metodologiju u proučavanju književnojezičnoga i stilskoizražajnoga kontinuiteta od srednjovjekovlja do 18. st. i u njoj se svestrano osvjetljava uloga hrvatskoga glagoljaštva kao stožernoga elementa hrvatske duhovnosti na velikom dijelu hrvatskoga prostora te zanimljivi odjeci toga našega fenomena u inozemnim srednjovjekovnim prikazima onodobnih europskih kulturnih smjeranja. U svim njegovim knjigama i u veliko većini rasprava glagoljaštvo je glavni junak priče, u ovoj knjizi posebno. I prije no što ovi redci ugledaju svjetlo dana pojavit će se peta Hercigonjina knjiga – *Tisućljeće hrvatskoga glagoljaštva*. Pokazat će se da je i u ranom i u razvijenom srednjem vijeku glagoljica najvažnije hrvatsko pismo, njome su ostvareni tekstovi koji znače početak povijesti hrvatskoga jezika i književnosti, ali i početak hrvatske pravne i znanstvene tradicije. Hrvatski su glagoljaši izvanrednom upornošću branili posebnosti mlade hrvatske kulture, a da pritom nisu zapali u izolaciju. To se vidi po tome što su preveli na hrvatski ili na mješavinu hrvatskoga i staroslavenskoga jezika praktično sve najvažnije tekstove zapadnoeuropske književnosti, a u ranom srednjem vijeku bili su vrlo kreativan posrednik između europskoga Istoka i europskoga Zapada. Takvi su prikivali uza se

pažnju Eduarda Hercigonje i on već gotovo pola stoljeća njihovo djelo iznosi pred znanstvenu i kulturnu javnost.

PROFESOR

Brojni naraštaji hrvatskih kroatista i slavista pamte Eduarda Hercigonju kao iznimno ozbiljnoga profesora potpuno posvećena svome poslu. Poznata sedmica na Filozofskom fakultetu u Zagrebu bila je mjesto njegovih redovitih susreta sa studentima srijedom točno u podne. Pogleda uprta u jednu točku u toj dvorani tumačio je složenu problematiku postanka i funkcioniranja najstarijega slavenskoga književnoga jezika. Usredotočen na posao pokušavao je u zadanim vremenskim okvirima svoje mlade slušatelj(ic)e ne samo elementarno obavijestiti o toj problematici i recentnim filološkim gledanjima na nju, nego i stvoriti poticajno ozračje u kome mladi čovjek po mjeri svojih interesa i po mjeri svoje intelektualne moći spoznaje kako ni o jednom fenomenu ne možemo relevantno govoriti ne poznajemo li njegove povijesne mijene. To je osobito dolazilo do izražaja na seminarima (uvijek ponedjeljkom) kada bi ga stari tekstovi izazvali da odstupi od poučavanja elementarnoga i upozori na neprolazne kulturne vrijednosti i zanimljive osobe i stavove.

Po naravi blag, u ophođenju osjetljiv i pažljiv, profesor Hercigonja ipak je vrlo odlučno i dosljedno štitio dostojanstvo struke ostavljajući praznima indekse onih koji nisu pokazivali dostatnu mjeru upućenosti u predmet.

Mnogim je mladim znanstvenicima bio mentorom, formalno i, puno češće, neformalno. Svi se oni sjećaju čovjeka koji je temeljito iščitavao njihove mladenačke zadaće i strpljivo objašnjavao što bi još valjalo učiniti. Nije gasio stijenj koji tinja, nastojao je da se vatra rasplamsa. Mnogi mu za to duguju zahvalnost, pisac ovih redaka posebno!